



Vztahy EU s vybranými vnějšími partnery z perspektivy České republiky

**Matěj Denk,
Pavλίna Janebová,
Václav Kopecký**



Evropská unie patří k zastáncům multilaterálního světového řádu, opírajícího se o normy a pravidla. Tento světový řád je však stále razantněji zpochybňován zejména novými globálními hráči, mezi nimiž přední místo zaujímá Čína. USA, které byly strážcem multilaterálního světového pořádku, s příchodem administrativy prezidenta Trumpa tuto roli začínají opouštět. Preferují izolacionistickou zahraniční politiku, která se mimo jiné projevuje oslabováním transatlantické vazby. Evropská unie, přes svůj nezanedbatelný ekonomický význam tradičně nepovažovaná za velkého geopolitického aktéra, na nastalou situaci reaguje snahou o posílení společné zahraniční a bezpečnostní politiky, ale i prohloubení obranné spolupráce mezi svými členskými státy. To je provázáno snahou o nastavení strategických vztahů s Čínou, a to s cílem součinnosti při hledání řešení globálních výzev a dosažení vyrovnaných obchodních vztahů.

OTÁZKY K PRODISKUTOVÁNÍ NA KULATÉM STOLE

1. V jakých oblastech se Čína může stát partnerem EU ve snaze o hledání řešení aktuálních globálních výzev? Jaký dopad bude mít pro vztah EU a Číny nedávno dosažený unijní konsenzus na společném rámci pro hodnocení přímých zahraničních investic? Jakým způsobem může Evropská unie dosáhnout vyrovnaného a recipročního vztahu s Čínou v oblasti obchodu? Jaké jsou v této oblasti zájmy české zahraniční politiky?
2. Jaké jsou české zájmy v kontextu zhoršujících se obchodních vztahů mezi Evropskou unií a Spojenými státy (např. pokud jde o export českých firem do USA) a jak může Česká republika na unijní rovině napomoci jejich prosazení? Jak by měla EU reagovat na postoje současné americké administrativy k otázce transatlantické bezpečnostní a obranné spolupráce?
3. Jakou pozici zastává Česká republika v kontextu odlišných postojů Evropské unie a Spojených států k JCPOA, resp. jaderné dohodě s Íránem, a sankcím vůči Íránu? Jaký postoj by měla zaujmout ke snahám pod vedením Francie, Spojeného království a Německa o vytvoření nástroje k umožnění pokračování obchodu s Íránem navzdory těmto sankcím?



Úvod

Mezinárodní prostředí se dlouhodobě proměňuje a s ním i role jednotlivých aktérů v jeho rámci. Pro Evropskou unii s sebou tato změna nese nutnost redefinice její role ve světě a vztahu ke stávajícím partnerům, ale i hledání možností uzavírání partnerství nových. Cílem následujícího textu je poskytnout základní přehled vztahů mezi EU a třemi z jejích klíčových externích partnerů – Spojenými státy, Čínou a Íránem. Je třeba předznamenat, že ve všech třech případech se jedná o státy, jejichž význam v mezinárodním prostředí je zásadní, přičemž jejich pozice v tomto systému je předmětem vývoje, který pro EU má bezprostřední důsledky. Při formulaci politik EU vůči těmto partnerům je nutné vyjít z jasných premis: EU jako společenství založené na hodnotách jednoznačně preferuje zachování mezinárodního systému založeného na multilateralismu, a to jak v oblasti mezinárodního obchodu (prostřednictvím Světové obchodní organizace) či bezpečnosti (jejímž základem je pro EU transatlantická spolupráce v rámci NATO), tak v oblasti řešení globálních výzev současnosti (klimatická změna, globální nerovnosti atd.). EU jasně stojí v opozici proti protekcionistickým snahám v mezinárodním obchodu. V neposlední řadě se EU v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky hlásí ke smyslu pro odpovědnost a angažovanost při prosazování míru, bezpečnosti a lidských práv¹. Česká republika by měla usilovat o to, aby se jako jeden z členských států EU na prosazování těchto priorit aktivně a konstruktivně podílela.

¹ „A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy,“ https://eeas.europa.eu/topics/eu-global-strategy/17304/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en.



1. Spojené státy americké

Transatlantické pouto představuje jeden ze základních pilířů vnější politiky Evropské unie, resp. Evropského společenství, od 50. let minulého století. Jedná se o bezprecedentní pouto založené na sdílených hodnotách a propojených hospodářských a bezpečnostních vztazích². Pevné zasazení do euroatlantického prostoru, definované zejména členstvím v EU a Severoatlantické alianci (NATO), je i v koncepci české zahraniční politiky z roku 2015³ uvedeno jako rámec, v němž dochází k uskutečnění nejvýznamnějších zahraničněpolitických vztahů České republiky. Spojené státy americké (USA) v tomto rámci představují pro Evropskou unii, a tedy i Českou republiku, hlavního garanta mezinárodní bezpečnosti, ale i klíčového partnera v řadě dalších oblastí.

V důsledku dění v mezinárodním prostředí, v americké domácí politice i politického vývoje v rámci EU však v několika posledních letech dochází ke zjevnému oslabování transatlantického partnerství. Ke změně amerických zahraničněpolitických priorit došlo již v době Obamovy administrativy, kdy se pozornost USA výrazně posunula do Asie. I z úst představitelů Obamovy administrativy (i administrativ předchozích) docházelo ke kritice nedostatečných obranných investic evropských partnerů. Se zvolením prezidenta Donalda Trumpa v roce 2016 a nástupem jeho administrativy nicméně přišlo zpochybnění dlouhodobých základních principů vztahu mezi USA a EU, např. americké bezpečnostní garance, otevřených obchodních vztahů a oboustranné preference hledání multilaterálních řešení globálních výzev.

Je třeba zdůraznit, že ačkoli z oslabování transatlantického partnerství může pro EU vyplývat i příležitost k posílení vlastní soudržnosti ve snaze stát se silnějším aktérem tváří v tvář slábnoucí roli USA, zejména v oblasti obrany (viz níže), udržení multilaterálního charakteru uspořádání a fungování mezinárodního systému s co nejsilnějším zapojením USA je pro EU z povahy jejího nastavení neoddiskutovatelně preferovanou variantou, stejně jako co nejotevřenější nastavení obchodních vztahů v USA. Je třeba, aby se EU s tímto cílem na paměti zaměřila na co možná jednotné vystupování v oblasti společné zahraniční a bezpečnostní politiky a společné bezpečnostní a obranné politiky, a aby v zájmu zachování hloubky a šíře transatlantických vztahů byla schopná pro USA představovat silného, důvěryhodného, spolehlivého ale i asertivního partnera.

Obchodní vztahy mezi EU a USA (vyznačující se největší bilaterální obchodní výměnou na světě⁴) jsou aktuálně poznamenány politikou prezidenta Trumpa pod heslem „Amerika na prvním místě“, projevující se mimo jiné uvalením cel na dovoz výrobků z oceli a hliníku z EU. V případě produktů automobilového průmyslu došlo v květnu 2019 k odložení zavedení cel pro EU a Japonsko.⁵ Situace se obecně vyznačuje nebyvalou nepředvídatelností. Prioritou EU, reprezentovanou Evropskou komisí, by mělo být pokračovat v co možná nejvíce konstruktivním vyjednávání s americkou stranou o dohodách o odstranění cel na průmyslové výrobky a o posuzování shody. Zejména zavedení cel v oblasti výrobků

² „U.S. Mission to the European Union,“ <https://useu.usmission.gov/declaration-u-s-ec-relations/>.

³ „Koncepce zahraniční politiky ČR,“ https://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_cr.html.

⁴ „State of EU-US relations,“ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/625167/EPRS_ATA\(2018\)625167_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2018/625167/EPRS_ATA(2018)625167_EN.pdf).

⁵ Ana Swanson, „Trump Lift Metal Tariffs and Delays Auto Levies, Limiting Global Trade Fight,“ <https://www.nytimes.com/2019/05/17/us/politics/china-auto-tariffs-donald-trump.html>.



automobilového průmyslu by mohlo vést ke dramatickým následkům pro evropský automobilový průmysl. S ohledem na význam tohoto odvětví pro Českou republiku a její exportní orientaci je úsilí EU o zabránění vzniku podobných bariér plně v souladu s českými zájmy a Česká republika by jej měla i nadále podporovat. Zároveň by ale EU měla být připravena k recipročním opatřením směrem k EU, pokud z jejich strany dojde k zavedení dalších bariér pro výrobky přicházející z Unie.

Rétorika prezidenta Trumpa a požadavek na rovnoměrnější sdílení závazků v rámci NATO byla jedním z faktorů, které podnítily EU k většímu úsilí při naplňování dlouhodobě se formujících ambicí na dosažení strategické autonomie. Globální strategie EU⁶ přijatá v roce 2016 s cílem dosažení strategické autonomie prostřednictvím rozvoje vojenských kapacit EU se ovšem u USA nedočkala přívětivého přijetí, nýbrž spíše negativní reakce. Stálá strukturovaná spolupráce (PESCO), která představuje jeden z nástrojů vzniklých k naplnění cílů Strategie, byla dokonce údajně označena za ohrožení vzájemné spolupráce v rámci NATO⁷. Jakkoli však jedním z důvodů pro pokrok v budování evropské obranné spolupráce v posledních letech bylo oslabování transatlantické vazby, může posílení této spolupráce v dlouhodobém měřítku naopak přispět k utužení transatlantického obranného partnerství⁸. To se týká např. potenciální lepší koordinace v akvizicích obranného vybavení a kapacit, snižování nákladů obranných zakázek prostřednictvím lepší spolupráce evropských států při vynakládání prostředků a investicích, a z toho plynoucí větší interoperability. a Posílení obranné spolupráce na unijní úrovni by koneckonců vedlo i k tomu, o co USA dlouhodobě usilují – tedy aby v Evropě měly kompetentního a vyspělého partnera, s nímž lze čelit výzvám 21. století, mimo jiné, pokud jde o otázku Číny a pronikání čínských technologií či ruské agresí. Česká republika by se měla snažit o co nejintenzivnější zapojení do evropské obranné spolupráce, a to nejen ze strategicko-politických důvodů, nýbrž i s ohledem na integraci do českého obranného průmyslu do globálních dodavatelských řetězců⁹.

⁶ Mezi nové nástroje na posílení evropské obranné spolupráce patří stálá strukturovaná spolupráce (PESCO), koordinované roční hodnocení obrany (CARD) a evropský obranný fond (EDF).

⁷ Sven Biscop, „Letting Europe Go Its Own Way, The Case for Strategic Autonomy,“ Foreign Affairs, 6. července, 2018, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-07-06/letting-europe-go-its-own-way?cid=int-fls&pgtype=hpg>, Michal Bokša, Jakub Kufčák. Budování obranných kapacit EU a dělící linie uvnitř NATO. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2018. http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2018/12/AMO_Budovani-obrannych-kapacit-EU-a-delici-linie-uvnitř-NATO_1.pdf.

⁸ Jolyon Howorth, „Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?,“ Journal of European Integration 40, č. 5, 523-537..

⁹ Michal Bokša, Jakub Kufčák. Budování obranných kapacit EU a dělící linie uvnitř NATO. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 2018. http://www.amo.cz/wp-content/uploads/2018/12/AMO_Budovani-obrannych-kapacit-EU-a-delici-linie-uvnitř-NATO_1.pdf



2. Čína

Po mnoha letech dochází v evropské politice vůči Číně ke strategičtější diskuzi a volání po větší koordinaci a prosazování společných zájmů. Březnový strategický výhled vydaný Evropskou komisí, který byl k Číně kritičtější než v minulosti, volal po deseti konkrétních opatřeních, které by měla EU dosáhnout¹⁰. Navazující společné vyjádření představitelů EU a Číny po pravidelném summitu¹¹ bylo sice méně ambiciózní, některé body však reflektovalo. Za zmínku stojí také netypické přizvání šéfa Evropské komise Junckera (a německé kancléřky Merkelové) na původně bilaterální jednání mezi čínským prezidentem Si a jeho francouzským protějškem Macronem.¹² Pokud by podobná taktika byla využívána častěji, mohl by tak být narušen čínský přístup „rozděl a panuj“.

Kromě evropské úrovně dochází i k posunu i ve vztazích mezi ČR a Čínou. Česká republika byla v posledních zhruba šesti letech ze strany Číny vnímána jako velmi přátelská a evropským ambicím Pekingů nakloněná země (jmenujme např. jen to, že Si Ťin-pching navštívil v prezidentské funkci právě ČR jako první zemi regionu). V minulém roce však došlo k ostrému zlomu, když český Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost varoval před použitím některých technologií čínské společnosti Huawei.¹³ ČR se tak rázem stala jedním z hlavních globálních aktérů této diskuze. Společně s těmito kroky přichází i celoevropské zavádění tzv. screeningového mechanismu investic,¹⁴ jehož česká varianta patří rozhodně k těm přísnějším.

Česká republika tak zjevně narazila na limity jak přímé bilaterální spolupráce, tak i multilaterální kooperace v rámci čínských iniciativ (17+1, iniciativa Páso a stezky – *anglický akronym BRI*). Větší důraz na užší kooperaci na evropské úrovni se proto nabízí. I velké státy, které byly kritizovány za to, že společná politika (nebo její absence) v konečném důsledku slouží především jejich zájmům, si začínají uvědomovat, že změna je třeba.¹⁵ Právě existence čínských multilaterálních fór by je mohla přimět k většímu zohlednění zájmů střední a východní Evropy včetně České republiky.

Pro českou, ale i celou evropskou ekonomiku představuje hrozba skutečné obchodní války mezi Spojenými státy a Čínou závažný problém, zároveň však také možnost přehodnocení vlastních možností ve světě. Značnou část společné agendy tak logicky bude tvořit obchodní politika a Evropská unie se již nyní snaží o větší důraz na otevření čínského trhu, které je Pekingem dlouhodobě slibováno. Čína sice

¹⁰ Tisková zpráva, „Commission reviews relations with China, proposes 10 actions,“ Evropská komise, 12. března 2019, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-19-1605_en.htm

¹¹ Joint Statement, „Joint statement of the 21st EU-China Summit,“ Delegace Evropské unie v Číně, 10. dubna 2019, https://eeas.europa.eu/delegations/china_en/60836/Joint%20statement%20of%20the%2021st%20EU-China%20summit

¹² Kim Willsher, „Macron meets Xi Jinping to strengthen EU-China relationship,“ The Guardian, 26. března 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/26/emmanuel-macron-meets-chinese-leader-in-attempt-to-strengthen-ties>

¹³ „Varování NÚKIB před používáním softwaru i hardwaru společností Huawei Technologies Co., Ltd., a ZTE Corporation,“ Národní úřad pro kybernetickou a informační bezpečnost, 17. prosince 2018, <https://www.nukib.cz/download/uredni-deska/Varov%C3%A1n%C3%AD%20N%C3%A9AKIB%202018-122-17.pdf>

¹⁴ Informace o diskuzi ministerstva průmyslu k připravovanému návrhu zákona, u kterého probíhá vypořádání připomínek je k dispozici zde: <https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/proverovani-zahranicnich-investic/>

¹⁵ Michael Peel, Lucy Hornby a Rachel Sanderson, „European foreign policy: a new realism on China,“ Financial Times, 20. března 2019, <https://www.ft.com/content/d7145792-4743-11e9-b168-96a37d002cd3>



letos přijala nový zákon o zahraničních investicích, mnoho otázek však zůstává¹⁶ a trh je daleko od reciprocity. Obdobná situace se týká také exportů, kde stále existuje množství uzavřených odvětví. Česká republika může sdílet svou zkušenost se snahou otevřít čínský trh a promítnout do své pozice konkrétní problémy, se kterými se při vyjednávání setkala.

Ekonomická spolupráce čelí výzvám i opačným směrem, v čínských investicích směřujících do Evropy. Především v Německu stoupá nervozita spojená s čínským zájmem o vyspělé technologie¹⁷ a celoevropský mechanismus kontroly zahraničních investic je logickým vyústěním těchto obav. Jeho dopady je zatím těžké předvídat, ale je nutné připomenout, že je stále výrazně měkčí než americký systém CFIUS¹⁸. Jeho zavedení by tak nemělo mít významnější vliv na zhoršení vztahů, a naopak by mělo investice nutit k větší transparentnosti. Je smysluplné, aby ČR po přijetí svého zákona maximálně spolupracovala na unijní úrovni a se svými evropskými partnery sdílela informace v plném rozsahu.

Evropská unie stále prosazuje ideu volného obchodu a neměla by proto spět k tarifnímu protekcionismu, který by byl pro českou ekonomiku velmi nebezpečný. Důraz na vyjednávání o vstupu na čínských trh a případné omezení např. přístupu čínských státních firem do investic v Evropě na základě nedovolené státní pomoci je však legitimním postupem při vyjednávání.

Druhou oblastí kooperace mezi členskými státy EU a Čínou je čínská iniciativa Páso a stezky a role EU. Navzdory kritice a výzvám s iniciativou spojeným,¹⁹ bude iniciativa rozhodně pokračovat a na příkladu Itálie je vidět, že bude čím dál atraktivnější i pro vyspělé evropské státy. Je proto nutné pokračovat v konstruktivním dialogu a tlaku na transparentnost – ta je totiž často u projektů v rámci BRI nízká, ale zároveň by prospěla vyhnutí se rizikům tradičně spojeným s velkými projekty. Druhým důležitým aspektem spolupráce by měla být klimatická změna, a to opět i v kontextu BRI. Čína přislíbila financování v hodnotě více jak 20 miliard dolarů pro uhelné elektrárny podél této Nové hedvábné stezky,²⁰ což znamená faktické outsourcování environmentálních problémů jinam. Jestliže mají být EU a Čína partnery v naplňování Pařížské dohody, musí být tento problém řešen a mělo by to být podmínkou spolupráce v rámci BRI.

Třetí významnou oblastí jsou lidská práva, která je tradiční doménou české zahraniční politiky a taktéž jedním z pilířů EU, jakožto normativní mocnosti. Není tajemstvím, že strukturovaný lidskoprávní dialog mezi EU a Čínou příliš nefunguje.²¹ Vzhledem k zhoršující se situaci etnických menšin (např. nyní hojně diskutovaných Ujghurů v Siň-tiangu)²², čím dál více omezované svobodě slova²³ či

¹⁶ Pär Nyrén, „The Missed Opportunity in China's Foreign Investment Law,“ The Diplomat, 5. dubna 2019, <https://thediplomat.com/2019/04/the-missed-opportunity-in-chinas-foreign-investment-law/>

¹⁷ Jakob Hanke, „German industry seeks to push harder EU line on China,“ Politico, 10. ledna 2019, <https://www.politico.eu/article/china-germany-competition-european-commission-bdi-german-industry-seeks-to-push-harder-eu-line-on-china/>

¹⁸ Committee on Foreign Investment in the United States

¹⁹ „The Seven Risks to Check Before Talking China's Belt & Road Cash,“ Bloomberg, 9. dubna 2019, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-04-09/the-seven-risks-to-check-before-taking-china-s-belt-road-cash>

²⁰ Jonathan Watts, „Belt and Road summit put spotlight on Chinese coal funding,“ The Guardian, 25. dubna 2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/apr/25/belt-and-road-summit-puts-spotlight-on-chinese-coal-funding>

²¹ David Marques, „The EU, China, and human rights in Xinjiang: Time for a new approach,“ European Council on Foreign Relations, 2. dubna 2019, https://www.ecfr.eu/article/commentary_the_eu_china_and_human_rights_in_xinjiang_time_for_a_new_approach

²² Lindsay Maizland, „China's Crackdown on Uighurs in Xinjiang,“ Council on Foreign Relations, 11. dubna 2019, <https://www.cfr.org/background/chinas-crackdown-uighurs-xinjiang>

²³ „China,“ Reporters without Borders, <https://rsf.org/en/china>



pronásledování studentů,²⁴ musí být tato témata otevřena. Zde by se opět Česká republika měla a mohla aktivně podílet na případné reformě rámce lidskoprávní politiky na evropské úrovni.

Poslední velmi aktuální otázkou je problematika kybernetické bezpečnosti v souvislosti s výstavbou 5G sítí v evropských zemích, na níž mají zájem participovat také čínské technologické firmy (Huawei, ZTE). Najít jednotnou evropskou pozici či alespoň jednotný evropský přístup k potenciálním bezpečnostním rizikům vyplývajících ze spolupráce s čínskými společnostmi bude velice těžké.²⁵ ČR by však vzhledem ke své současné prominentní roli měla pokračovat v úsilí o koordinované řešení napříč EU, a to z bezpečnostních důvodů, ale i z hlediska soutěžního práva.

²⁴ Yuan Yang, „Inside China’s crackdown on young Marxists,” Financial Times, 14. února 2019, <https://www.ft.com/content/fdo87484-2f23-11e9-8744-e7016697f225>

²⁵ Foo Yun Chee, „EU demands scrutiny of 5G risks but no bloc-wide Huawei ban,” Reuters, 26. března 2019, <https://www.reuters.com/article/us-huawei-security-eu/eu-demands-scrutiny-of-5g-risks-but-no-bloc-wide-huawei-ban-idUSKCN1R71VK>



3. Írán

Vztahy mezi evropskými zeměmi a Íránskou islámskou republikou prošly od doby jejího vzniku v roce 1979 řadou různých fází. Ačkoliv Evropa uznávala americkou, značně rezervovanou politiku vůči Íránu, sama dávala přednost dialogu ve stylu „Peace-through-Trade“, který se vyznačoval utužováním obchodních vazeb jakožto stabilizátoru vzájemných vztahů.²⁶ Změna vnímání Íránu přišla s rokem 2002, kdy se svět dozvěděl o existenci nukleárních zařízení v Natanzu a zejména Araku, které odhalilo íránskou nukleární aspiraci. Vztahy se navíc nadále zhoršily, když reformního Mohammada Chátamího nahradil roku 2005 ve funkci íránského prezidenta ultrakonzervativní Mahmúd Ahmadínežád, známý svou protizápadní a protiizraelskou rétorikou. Do jeho druhého funkčního období spadají první protijaderné evropské sankce. V roce 2011 Spojené království a Francie navrhly úplné embargo íránské ropy a o rok později EU zavádí ekonomické sankce, které Írán prakticky izolují od mezinárodního finančního systému.²⁷ Zaveden byl také seznam nežádoucích osob, jimž byla odepřena víza a zmraženy jejich majetky v Evropě.

Obrat k lepšímu přišel až s novým íránským prezidentem, Hasanem Rúháním. Vyjednávání s íránskou delegací, vedenou ministrem zahraničních věcí Mohammadem Javadem Zarífem vedla až k podpisu Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) roku 2015. JCPOA zavazuje Írán mimo jiné k zásadnímu omezení zásob uranu, vyřazení většiny centrifug z provozu, modernizaci nukleárního zařízení v Araku a pravidelné kontroly plnění podmínek Mezinárodní agenturou pro atomovou energii (IAEA). Výměnou bylo Íránu přislíbeno zrušení ekonomických sankcí.²⁸ 16. ledna 2016 IAEA oznámila, že Írán splnil podmínky stanovené JCPOA²⁹ a 22. ledna téhož roku tak Evropská komise zneplatnila ekonomické sankce.³⁰ Od té doby je cíl evropsko-íránských vztahů trojí: 1) Plná podpora a implementace JCPOA 2) Rozvoj vztahů v oblastech společného zájmu 3) Prosazování míru a bezpečnosti v regionu.³¹

Pokud se týče prvního bodu, JCPOA byl zásadním způsobem narušen, když se americký prezident Donald Trump v květnu 2018 rozhodl jednostranně smlouvu opustit.³² Americké odstoupení od dohody, ale hlavně znovuoobnovení sankcí, znamenají, i přes odhodlání ostatních signatářů ve smlouvě setrvat, reálnou hrozbu likvidace JCPOA. Hlavní pobídkou pro Írán byl příslib navázání ekonomických vztahů, který nejsou evropské společnosti ochotny naplnit ve chvíli, kdy by se tak mohly snadno ocitnout na americkém blacklistu a uzavřít si tak jakoukoliv možnost navazovat obchodní vztahy s USA a americkými společnostmi, které představují nesrovnatelně větší a lukrativnější trh. S možností řešení problému přišel společný francouzsko-německo-britský návrh na Special Purpose

²⁶ Amir M. Kamel, *The Political Economy of EU Ties with Iraq and Iran* (New York: Palgrave Macmillan, 2015), 85-104.

²⁷ Przemysław Osiewicz, „EU-Iran Relations in the Post-JCPOA Period: Selected Political Aspects,“ *Przegląd Politologiczny*, č. 2 (červen 2018): 155.

²⁸ „Joint Comprehensive Plan of Action,“ Vídeň, 14. července 2015, plný text včetně dodatků dostupný na <https://2009-2017.state.gov/e/eb/tfs/spi/iran/jcpoa/>.

²⁹ „IAEA Director General's Statement on Iran,“ <https://www.iaea.org/newscenter/statements/iaea-director-general%E2%80%99s-statement-iran>.

³⁰ Stále však pokračovaly v platnosti sankce ohledně vojenského materiálu a technologií i list nežádoucích osob.

³¹ Zjednodušené, „Iran and the EU,“ https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2281/iran-and-eu_en.

³² Mark Landler, „Trump Abandons Iran Nuclear Deal He Long Scorned,“ *The New York Times*, 8. května 2018, <https://www.nytimes.com/2018/05/08/world/middleeast/trump-iran-nuclear-deal.html>.



Vehicle (SPV) INSTEX, který funguje jako evropská zúčtovací banka pro Írán na fakticky barterovém základě, a tudíž mimo dosah běžných finančních trhů kontrolovaných USA. Projekt je však zatím v zárodku.³³

O obchod s Íránem přitom ze strany EU zájem existuje, o čemž svědčí řada delegací, která po podepsání JCPOA do Teheránu z Evropy (včetně ČR) zamířila. EU také podporuje vstup Íránu do Světové obchodní organizace (WTO). Pro EU je Írán partnerem při snaze omezit migraci z Afghánistánu. Za účelem zejména integrování afghánské uprchlické komunity do íránského systému Evropská komise opakovaně přispěla miliony eur.³⁴ V otázkách bezpečnostní politiky v regionu EU mnohdy naráží na rozdílné postoje s Íránem. Ač se obě strany shodnou na důležitosti, kterou Írán sehrál při vojenské porážce takzvaného Islámského státu, pokud jde o uspořádání v Sýrii, ocitají se na opačných stranách barikády. Vzájemným vztahům nesvědčí ani íránské tajné operace na území členských států EU³⁵ a reciproční sankcionování íránských zpravodajských služeb.³⁶ Mezi další oblasti velmi výrazného „znepokojení“ patří dodržování lidských práv, zejména vysoké množství trestů smrti či otázka ženských práv, a íránský raketový program.³⁷

Pokud jde o priority evropského vztahu s Íránem, na prvním místě je nutné uvést pokračování v implementaci JCPOA, která účinně brání nukleárním závodům ve zbrojení na Blízkém východě³⁸, jednomu z nejčernějších možných scénářů současnosti. Pro udržení JCPOA je však v dlouhodobém horizontu nezbytné umožnit evropským firmám obchodovat s Íránem, aniž by došlo k jejich perzekuci ze strany USA. Nově vytvořený projekt INSTEX by takovouto platformou být mohl. Co se týče bezpečnosti v regionu, EU by měla díky své tradičně racionálnější politice vůči Íránu hrát roli prostředníka mezi Íránem a USA a snažit se zmírnit prostředí, které se v posledních týdnech stává opět napjaté. Írán i vzhledem ke své geografické poloze, dějinám a populaci vždy bude významným regionálním hráčem s potenciálem regionální velmoci. Jako takový tedy vyvažuje velmocenské aspirace Saúdské Arábie, jejíž dominance v regionu rozhodně není evropským zájmem. Íránci se rádi prezentují jako starověká civilizace, která vždy měla silné obchodní a duchovní vazby na Evropu. Využití íránského potenciálu je tedy nasnadě.

³³ Chase Winter, „What is the EU-Iran payment vehicle INSTEX?“, DW, 31. ledna 2019, <https://www.dw.com/en/what-is-the-eu-iran-payment-vehicle-instex/a-47306401>.

³⁴ „Regional Programme in support of Afghan refugees in Iran and Pakistan, and of returnees in Afghanistan,“ https://ec.europa.eu/europeaid/projects/regional-programme-support-afghan-refugees-iran-and-pakistan-and-returnees-afghanistan_en.

³⁵ Alasdair Sandford, „What's behind Denmark's 'Iran murder plot' claims?“, Euronews, 31. října 2018, <https://www.euronews.com/2018/10/31/what-s-behind-denmark-s-iran-murder-plot-claims-euronews-answers>.

³⁶ Rachael Kennedy, „EU agrees sanctions against Iran's intelligence agency, Danish FM says“, Euronews, 8. ledna 2019, <https://www.euronews.com/2019/01/08/eu-agrees-sanctions-against-iran-s-intelligence-agency-danish-fm-says>.

³⁷ „Iran: Council adopts conclusions“, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/02/04/iran-council-adopts-conclusions/>.

³⁸ Saúdská Arábie, jakožto regionální rival Íránu, by situaci, kdy by se Írán stal nukleární mocností řešila pravděpodobně zakoupením jaderného know-how od svého strategického spojence Pákistánu.



Závěr

Evropská unie má v nastalé situaci příležitost zvýšit svůj geopolitický význam. Je třeba, by za tímto účelem posílila své jednotné vystupování tváří v tvář svým vnějším partnerům a zaujala vůči nim konstruktivní a spolehlivý, ale zároveň asertivní přístup. Zachování hlubokého transatlantického partnerství a angažovanosti USA v mezinárodním dění je nutným předpokladem k tomu, aby EU byla schopna prosazovat své priority. Jedním z témat, na nichž se transatlantické vztahy mohou v budoucnosti definovat, je i pozice vůči Íránu. Pokud jde o nastupující velmoc Čínu, měla by se EU v rámci limitů daných povahou čínského politického systému snažit o spolupráci v dílčích oblastech. Samostatnou komplexní otázkou, pro jejíž otevření nebyl v rámci tohoto dokumentu prostor, je vztah EU a Ruska, který samozřejmě představuje neopomenutelný faktor ovlivňující mezinárodní vývoj.

Pro vztahy České republiky ke zmíněným partnerům je s ohledem na jejich význam nutné, aby byly pevně zasazeny do unijního rámce. Pouze ten České republice coby evropskému státu střední velikosti poskytuje neúměrně větší vliv a pozici, zatímco možnosti bilaterální politiky ČR vůči těmto státům jsou nutně limitované, což platí nejen o obchodní, ale např. i bezpečnostní politice.



Asociace pro mezinárodní otázky (AMO)

AMO je nevládní nezisková organizace založená v roce 1997 za účelem výzkumu a vzdělávání v oblasti mezinárodních vztahů. Tento přední český zahraničně politický think-tank není spjat s žádnou politickou stranou ani ideologií. Svou činností podporuje aktivní přístup k zahraniční politice, poskytuje nestrannou analýzu mezinárodního dění a otevírá prostor k fundované diskusi.



+420 224 813 460



www.amo.cz



info@amo.cz



Žitná 608/27, 110 00 Praha 1



www.facebook.com/AMO.cz



www.twitter.com/amo_cz



www.linkedin.com/company/amocz



www.youtube.com/AMOCz

Matěj Denk

Matěj Denk je analytikem Výzkumného centra AMO zabývajícím se regionem Blízkého východu, zejména pak státy Perského zálivu, mezinárodními a bezpečnostními vztahy v regionu a vlivy náboženství na politiku.



matej.denk@amo.cz

Pavčina Janebová

Pavčina Janebová je vedoucí Výzkumného centra AMO. Odborně se zabývá politickými stranami a jejich vztahem k evropské integraci, a dále politikou zemí střední Evropy, zejména Maďarska a Rakouska.



pavlina.janebova@amo.cz



[@PavlinaJanebova](https://twitter.com/PavlinaJanebova)

Václav Kopecký

Václav Kopecký je analytikem Výzkumného centra AMO se specializací na zahraniční a environmentální politiku Číny.



vaclav.kopecky@amo.cz